

сотник УГА“ (Шлях перемоги (Львів).— 1995.— 28 жовт.); „Бій УСС у Лисовичах“ (Гомін волі (Стрий).— 1996.— 2 лип.); „Стрілецькі могили у Вишнівчику“ (Історичні пам'ятники Галичини. Матеріали наукової краєзнавчої конференції.— Львів, 2001) та ін.

З ініціативи і з активною участю П. Білоніжки на геологічному факультеті проведено урочистості, присвячені 100-річчю габілітаційної лекції Івана Франка у Львівському університеті (1995); 90-річчю від трагічної загибелі Адама Коцка, який очолював студентів у боротьбі за український університет у Львові (2000) та ін.

Впродовж двадцяти років (1976—1995) Петро Білоніжка — вчений секретар Львівського геологічного товариства, в різні роки — член експертної і методичної комісії, наставник академічних груп

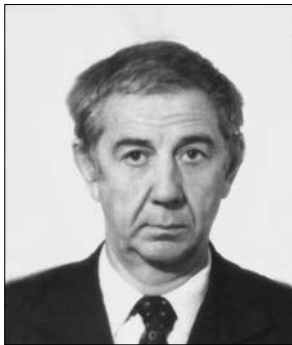
студентів, заступник декана з навчально-виховної роботи, голова осередку „Просвіти“ геологічного факультету.

Нині П. Білоніжка — в. о. голови Геологічної комісії НТШ, відповідальний секретар „Вісника Львівського університету“ (серія геологічна), член редколегії „Мінералогічного збірника“, член редколегії „Енциклопедії Львівського університету“, член Вченої ради геологічного факультету, Видавничої ради ЛНУ ім. Івана Франка, член Президії Наукового товариства ім. Шевченка.

Вченому притаманні працелюбність, життєрадісність, творчий пошук, скромність і доброзичливість.

Бажаємо ювілярові міцного здоров'я, натхненної праці на ниві освіти і науки, нових творчих здобутків і удач.

Орест МАТКОВСЬКИЙ

В академічних колах відомо, яким потужним центром фізичної науки є місто Харків. І Харківський осередок НТШ, який працює там понад п'ятнадцять років, не виняток. Його заснував фізик Юрій Ранюк і керує ним досі. Цього року вченому виповнюється 75 років.

Юрій Миколайович Ранюк народився 2 червня 1935 р. на Вороніжчині.

Жив, навчався і працював завжди на Сході України. Вченому притаманне високе почуття патріотизму, яке йому передалося від його предків — козаків. „Я ще з дитинства мріяв скласти свій родовід і років 20 тому став заглядати в Київський державний архів, бажаючи ознайомитись із козацькими реєстрами та Рум'янцевським переписом. Мене цікавили переписи Гадацького полку, козаками якого, як розповідав мені дід, були наші предки“¹.

У 1958 р. Ю. Ранюк закінчив відділення ядерної фізики фізико-математичного факультету Харківського державного ун-ту і почав працювати у Фізико-технічному ін-ті в Харкові (ХФТІ), де пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до керівника лабораторії відділу Фізики високих енергій. Його наукова діяльність присвячена експериментальним дослідженням фізики атомного ядра, які він здійснював на всіх чинних у ХФТІ прискорювачах протонів, важких йонів, електронів, на нейтронному генераторі, а також на прискорювачах інших інститутів. Уже перші його результати з дослідження взаємодії важких прискорених йонів з атомними ядрами, зокрема щодо повного розпаду ядер на α -частинки, викликали великий науковий резонанс.

Згодом Ю. Ранюк досліджував електромагнітні взаємодії ядер на лінійних прискорювачах електронів на 360 МеВ та 2 ГеВ. З-поміж найвагоміших наукових досягнень ученого — результати вивчення поділу атомних ядер. Йому вперше вдалося здійснити поділ ядер як електронами, так і позитронами, і виконати систематичні дослідження фотоподілу ядер за гігантським резонансом, що дало змогу з'ясувати механізм цього цікавого процесу. На праці вченого покликаються у світовій літературі й досі.

У 1967 р. Ранюк захистив кандидатську дисертацію на тему „Поділ ядер фотонами і електронами високих енергій“, а в 1976 р.— докторську „Фотоподіл і повні адронні перерізи фотопоглинання за порогом народження піонів“. На тему поділу ядер Ю. Ранюк опублікував кілька оглядів, а в 1989 р. вийшла друком його монографія „Фотоподіл ядер за гігантським резонансом“ (співавтор В. Недорезов).

Від 1980 р. учений керує лабораторією, основним напрямом досліджень якої є вивчення атомного ядра з допомогою розсіювання електронів. Вагомі результати отримані під час дослідження розсіювання електронів найлегшими ядрами — ізотопами водню та гелію. Тут слід зазначити великий внесок ученого в опрацювання оригінальних експериментальних методик. Під його керівництвом і з його участю створено систему реєстрації енергетичних втрат електронів на лінійному прискорювачі на 2 ГеВ та багатоканальну систему реєстрації швидких нейтронів та ін.²

Високий авторитет та міжнародне визнання дають змогу Ю. Ранюкові підтримувати широкі наукові зв'язки як в Україні, так і за кордоном. Низку наукових досліджень здійснив разом з ученими Росії, Вірменії, а також США, Швеції, Японії, Голландії. Він — автор понад 200 публікацій.

Сьогодні, коли, з одного боку, можливості для проведення фундаментальних ядерно-фізичних досліджень в Україні суттєво зменшилися, а з

¹ Фізичний збірник НТШ.— Львів, 2008.— Т. 7.— С. 478.

² Там само.— 1998.— Т. 3.— С. 521.

другого — з'явилися можливості для плідної праці на зарубіжних прискорювачах, проф. Ю. Ранюка можна зустріти у провідних лабораторіях світу. Останніми роками він часто працює у вельтенському Міжнародному ядерному інституті (CERN), розташованому в передмісті Женеви на кордоні з Францією; один з найактивніших українських учасників проекту „Великий адронний колайдер“.

Ю. Ранюк здійснює велику науково-організаційну роботу. Він заснував і очолює Харківський осередок НТШ, до складу якого входять два академіки, багато докторів та кандидатів наук. Учений — незмінний член оргкомітету з проведення у Харкові міжнародних семінарів „Електромагнітні взаємодії ядер при проміжних енергіях“ і редактор праць цих семінарів, член оргкомітету міжнародної конференції з ядерних треків (Дубна), член Ювілейного комітету зі святкування 150-річчя від народження Івана Пулюя та член оргкомітету міжнародної конференції, присвяченої цій даті. Активно працює в Українському та Американському фізичних товариствах, член кількох вчених рад та редакційних колегій журналів „Світ фізики“, „Фізичний збірник НТШ“, „Світогляд“ та ін.

Попри всі досягнення проф. Ю. Ранюка у царині експериментальної ядерної фізики, не можна не відзначити його захоплення історією науки (насамперед історією ядерної фізики), краєзнавством. 1995 р. йому надано почесне звання Заслужений працівник культури України, а в 2002 р. він удостоєний „Відзнаки за популяризацію науки в Україні“ відомого науково-популярного журналу „Світ фізики“. За словами Юрія Миколайовича, історією він цікавився з дитинства і навіть децю вагався у виборі факультету, вступаючи до Харківського ун-ту.

У 2001 р. побачила світ його книжка „Лабораторія № 1. Ядерна фізика в Україні“. У передмові автор пише: „Ця книга про ядерну фізику та про людей, що її творили. Що спонукало до цієї теми? На те є низка причин. Україна переживає час свого становлення як європейська держава. Її історія потребує об'єктивного висвітлення, бо все написане досі було або тенденційним, або забороненим. Зараз для цього з'явилися нові можливості, можна зазирнути в архіви, які раніше дуже ретельно оберігалися“³. Пригодилися також матеріяли „усної історії науки“. Автор шкодує, що не почав раніше занотовувати спогади ветеранів інституту, пізно розпочав цілеспрямовану роботу. Втім, пише він, це той самий випадок, коли краще пізніше, ніж ніколи.

Під час праці над архівами автора приголомшила і полонила тема репресій серед фізиків Українського фізико-технічного інституту в 1937—1938 рр., унаслідок чого пише монографію „Дело

УФТИ“ (К., 1998). „Усе свідоме життя мені не давали спокою дві страшні таємниці. Це таємниця голодомору 1933 року і таємниця репресій 1937. Під таємницею я розумію не стільки перебіг і наслідки цих подій, скільки їх причини. Неможливо збагнути, що спонукало керівництво держави взятися до організації такого безпрецедентного у світовій історії широкомасштабного й безглузлого винищення власного народу“⁴.

Книжки Ю. Ранюка з історії науки стали бестселерами. Стиль і мова їх текстів інтригують, вони настільки документовані, ілюстровані й барвисті, що Юрія Миколайовича можна назвати літератором і письменником. Ранюк — вельми колоритна і багатогранна людина. Як перший голова Харківського обласного товариства краєзнавців, здійснив такі дослідження: „Слідами Сковороди“ і „Шукаймо свого роду“. Краєзнавчі та спортивні захоплення учений вдало поєднує із заняттям підводної археології, про що свідчить видана ним книжка „Загадки підводного Херсонесу“ (1996). Співав у хорі. Як ентузіаст байдаркового туризму двічі проплив Дністром, плавав під час повені Сіверським Донцем. Почесний член американського Географічного товариства.

Юрій Ранюк — талановита, розумна й наполеглива людина, як під час розшифрування слідів ядерних перетворень, так і під час відшукування та осмислення архівних матеріалів. І найголовніше: він має міцну і надійну „точку опори“ — любов до рідного Слобожанського краю, землі Г. Сковороди, Г. Хоткевича, Д. Багалія, М. Хвильового, Юрія Шереха, до давніх слобожанських кобзарських традицій... Та й сам він нагадує „мандрівного філософа“ — вдома його годі застати... Проф. Ранюка всі люблять і поважають. У часи репресивного тоталітарного режиму він був одним із небагатьох, кому не боялися довіряти навіть особисте й сокровенне. Ось один приклад: академік Олексій Ситенко, тодішній директор Інституту теоретичної фізики, знав, що до нього постійно „придивляються“, а маючи поетичну натуру (посмертно виїшла збірка його поезій з передмовою Івана Драча), цікавився літературою, що була на той час забороненою, — працями Грушевського, Винниченка, публікаціями Харківського видавництва 1920-х рр. „РУХ“, виданнями НТШ, і довірився лише Юрію Ранюкові, у зв'язку з чим Юрій Миколайович став букіністичним агентом Олексія Григоровича у Харкові.

Бажаємо голові Харківського осередку НТШ, дійсному членові НТШ (від 15 грудня 1992 р.), видатному вченому і патріотові України, проф. Юрію Миколайовичу Ранюкові міцного здоров'я і наснаги для подальшої діяльності на ниві нашої науки і культури.

Ярослав ДОВГИЙ,
Роман ПЛЯЦКО

³ Ранюк Ю. Лабораторія № 1. Ядерна фізика в Україні. — Харків, 2001. — С. 4.

⁴ Штепа К., Гоудерманс Ф. Чистка в Росії / Переклад з англ. Ю. Ранюка. — Харків, 2000. — С. 3.